

سنن الهی در قرآن از دیدگاه مقام معظم رهبری

معصومه رسولی ساربانقلی

طلبه سطح دو مدرسه علمیه نورالزهرا سلام الله علیها

نام نویسنده مسئول:

معصومه رسولی ساربانقلی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸

چکیده

سنن الهی به معنای قوانین عام و فراگیری که بر نظام آفرینش حاکم بوده و قابل تغییر، تبدیل و تحویل نمی باشند. سنت‌هایی مانند هدایت، ابتلا، املا، استدراج، امهال، پیروزی حق بر باطل، نصرت حق و موارد دیگری که در قرآن به آنها اشاره گردیده است. هدف مقاله، تبیین سنن الهی در قرآن از دیدگاه رهبر انقلاب است تا با آگاهی دادن به مخاطب درباره سنن الهی، آنان را در انتخاب مسیر حق و تکامل یاری نماید. این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی و با استناد به آیات قرآن، تفاسیر، سخنان رهبر انقلاب و دیگر منابع کتابخانه‌ای تدوین یافته است. یافته‌ها نشان می‌دهد، مهم ترین سنن الهی که از دیدگاه رهبر انقلاب مورد تأکید قرار گرفته است، پیروزی حق بر باطل، نصرت و یاری الهی، صبر و مقاومت و اعتماد به وعده الهی، راه میانبر، امدادها و جنود الهی و حرکت بر اساس قواعد الهی در مسیر آفرینش، افزایش نعمت با شکر و عذاب الهی با کفران نعمت می‌باشد. **واژگان کلیدی:** سنن الهی، قرآن، مقام معظم رهبری.

مقدمه

جهان آفرینش که براساس نظام احسن شکل گرفته، بر سنت ها و قانونمندی های ثابت و تغییرناپذیری استوار است که به آنها سنت های الهی گفته می شود. این سنت های الهی بر همه فعل و انفعال ها و تغییر و تحول هایی که در جهان هستی رخ می دهد، اعم از تغییرات و فرایندهای شیمیایی، فیزیکی، زیست محیطی، نجومی و... حاکم بوده و هیچ رویداد طبیعی خارج از چارچوب آنها واقع نمی شود. از همین روست که بشر در پی این است که با ایجاد شاخه های مختلف علوم طبیعی، قانونمندی ها و سنن و نظام های حاکم بر جهان طبیعت و هستی را کشف و شناسایی کند تا با شناخت این سنت ها و قانونمندی ها و نظام ها بتواند کلیه تغییر و تحولات عالم ماده را در اختیار خود گیرد و وقوع برخی از آنها را پیش بینی کرده و یا از وقوع برخی از آنها جلوگیری و یا وقوع برخی از آنها را تسریع کند و در یک کلمه آنها را در جهت منافع خود مهار نماید. نظام فردی و اجتماعی زندگی انسان ها نیز همین گونه است و کلیه فراز و نشیب ها و تحولاتی که در زندگی انسان و جوامع بشری رخ می دهد براسا همین سنن الهی و قانون ها و نظام های حاکم الهی است که این مقاله درصدد تبیین این سنن الهی در قرآن از دیدگاه رهبر معظم انقلاب می باشد. ضرورت و اهمیت پرداختن به این موضوع از آن جهت است که جهان هستی در دستان قدرت الهی است و خداوند برای تدبیر و اداره آن سنت هایی را وضع نموده که نه تغییر و نه تبدیل می پذیرند. بنابراین شناخت این سنت ها و آگاهی یافتن نسبت به آنها، انسان را در چگونگی انتخاب راه و عملکرد راهنمایی می نماید تا در پیمودن راه سعادت بهتر عمل کند. سنت هایی که برای اقوام و انسان های گذشته تحقق یافته و برای انسان های امروز و آینده مایه عبرت می باشد، بنابراین شناخت سنن الهی از منظر بزرگان دین بخصوص رهبر معظم انقلاب که دارای اندیشه قرآنی هستند مهم و ضروری می نماید.

در مورد پیشینه این موضوع باید گفت مهم ترین منابعی که به این موضوع پرداخته اند، آیات و روایات هستند که مساله سنت الهی را تبیین نموده اند. همچنین کتاب های تفسیری مانند تفسیر المیزان نوشته علامه طباطبایی، و تفسیر نمونه آیت الله مکارم شیرازی، ذیل آیات مربوط به سنن الهی، به شرح و تفسیر سنت های الهی به صورت مفصل پرداخته اند. از میان کتاب ها و آثار پژوهشی در مورد این موضوع می توان به مواردی اشاره کرد. از جمله کتاب های «مقدمه ای بر جهان بینی اسلام» و «قیام و انقلاب مهدی علیه السلام» نوشته شهید مرتضی مطهری که در بخشی از این دو کتاب به تعریف مفهوم سنت الهی و تبیین آنها در قرآن پرداخته است. همچنین کتاب «جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن» نوشته محمدتقی مصباح یزدی که در بخشی از آن به سنت های الهی در قرآن اشاره نموده و دسته بندی کرده است.

در مورد آثار پژوهشی می توان به مقاله «برشماری سنت های الهی در قرآن» نوشته عبدالله بهارلویی، مجله شمیم یاس، شماره ۳۹، خرداد ۱۳۸۵ اشاره کرد که در آن، براساس آیات قرآن، سنن الهی را برشمرده است. همچنین مقاله «سنت الله به روایت قرآن» نوشته شمسی واقف زاده، امیر عمرانی و پرویز لکزائیان، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۳، شماره ۱۲، بهمن ۱۳۹۱. که در آن به اصل وجود سنت های الهی، مصادیق و اوصاف و ویژگی های آن پرداخته است.

در مقاله حاضر نیز علاوه بر تبیین سنن الهی در قرآن و بیان اوصاف و ویژگی های آن، به تبیین سنت های الهی در قرآن با محوریت بیانات رهبر انقلاب پرداخته است.

مفهوم شناسی

بررسی و شناسایی مفاهیمی که از واژگان بدست می آید کمک قابل توجهی در مباحث پیش رو خواهد کرد. بنابراین در این قسمت مفهوم سنن الهی، قرآن و دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار می گیرد.

سنت: سنن جمع سنت می باشد که از نظر لغوی به معنای «سیره و روش، خوی عادت، طبیعت و سرشت»^۱ بیان شده است. سنت، «کاربردهای مختلفی دارد اما در قرآن به معنای رویه، روش و طریقه استعمال شده است.»^۲ بنابراین سنت در اصطلاح قرآن،

۱. ابن منظور، محمدبن مکرم، لسان العرب، بیروت: دارصادر، ۱۴۱۴ق، ج ۱۳، ص ۲۲۵.

۲. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۳۴۲.

به معنای «ضوابطی است که در افعال الهی وجود دارد^۳ یا روش هایی که خدای متعال، امور عالم و آدم را برپایه آنها تدبیر و اداره می کند.»^۴

قرآن: قرآن از ماده «قرأ» به معنای خواندن است^۵ و در اصطلاح «کتاب آسمانی است که بر حضرت محمد صلی الله علیه و آله پیامبر اسلام نازل شده است.»^۶ آخرین کتاب آسمانی «که از طریق وحی بر قلب آخرین پیامبر خدا محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله نازل گردید کلمه قرآن دراصل مصدر و به معنی خواندن است برخی گفته اند قرآن اسم علم غیرمشتق است.»^۷ دارای «مجموعه آیاتی که از اول بعثت تا آخر سال رحلت، تدریجاً و برحسب اقتضای احوال و به مقتضای نیازهای فردی و اجتماعی بشر از جانب خداوند فرود آمد و به وسیله کتاب وحی به رشته تحریر درآمد.»^۸

دیدگاه مقام معظم رهبری: دیدگاه به معنای «چشم انداز، منظر و نظرگاه»^۹ است. منظور از دیدگاه مقام معظم رهبری آن است که بررسی اندیشه، چشم انداز، سخنان، عملکرد و سیره سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و بین المللی امام خامنه ای نشان می دهد ایشان پیوسته دیدگاه ها، تفکرات و عملکرد خود را با مبانی قرآنی و آموزه های اسلام و اهل بیت علیهم السلام پیوند زده و بر آموزه های قرآن و ائمه معصومین علیهم السلام به عنوان مهم ترین شاخص و مسیر هدایت به سوی کمال الهی تأکید نموده اند.

انواع سنن الهی در قرآن

براساس آیات قرآن، سنن الهی انواع و اقسام مختلفی دارند که در اولین تقسیم بندی به دنیوی و اخروی تقسیم می گردند.

۱- سنن های دنیوی

سنن الهی دنیوی به دو دسته تقسیم می شوند:

۱- **مطلق:** برخی سنن الهی مطلق هستند و مسبوق به افعال و کردار انسان ها نمی باشند، مثل سنت هدایت توسط انبیای الهی و سنت آزمایش انسان ها. مردم چه بخواهند و چه نخواهند، مورد تبلیغ و ارشاد انبیا و مورد ابتلا و امتحان الهی واقع می شوند.

۲- **مقید:** برخی سنن الهی نیز مقید و مشروط هستند، مانند سنت امداد. یعنی مردم در ابتدا اراده دنیا یا آخرت می کنند و در راه خود به کوشش هایی دست می زنند و آنگاه امدادهای الهی به خوبیان و به نحوی هم به بدان می رسد.^{۱۰} اما برخی سنن مقید الهی نیز به دو دسته قابل تقسیم هستند: «۱- سنت های مقید و مشروطی که مخصوص اهل حق است مانند زیادت نعمت های معنوی و اخروی، تحبیب و تزیین اعمال، زیادت نعمت های مادی و دنیوی و پیروزی بر دشمنان. ۲- سنت های مقید و مشروطی که مخصوص اهل باطل است مانند زیادت ضلالت، تزیین اعمال، املا و استدراج، امهال، ابتلا به مصایب، تسلط مجرمان و مترفان، استیصال، شکست از دشمنان.»^{۱۱}

۳. قلجی، محمد، معجم لغة الفقهاء، بیروت: دارالفنایس، ۱۴۰۸ق، ص ۲۵۰.

۴. مصباح یزدی، محمدتقی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۸، ص ۴۲۵.

۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بیروت: دارالعلم، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۶۶۸؛ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۱۲۸؛ فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، تحقیق مهدی مخزومی و ابراهیم السامرائی، بیجا: دارالهلل، ۱۴۰۵ق، ج ۵، ص ۲۰۴؛ فیروزآبادی، مجدالدین، قاموس المحيط، بیروت: دارالعلم، ۱۴۰۸ق، ج ۳، ص ۲۲۳.

۶. قرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۲۶۲؛ مصطفوی، حسن، التحقیق، بیجا: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی، ۱۳۸۸، ج ۹، ص ۲۱۷.

۷. حسینی دشتی، مصطفی، معارف معارف، تهران: آرایه، ۱۳۸۵، ج ۶، ص ۴۴۰.

۸. همان، ج ۴، ص ۷۲۹.

۹. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، دایرة المعارف قرآن کریم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۲، ج ۴، ص ۴۶۵.

۱۰. مصباح یزدی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، ص ۴۲۶-۴۳۵.

۱۱. همان، ص ۴۳۷.

برخی دیگر از سنت های الهی در دنیا، سنت اسباب و مسببات، سنت الهی درباره مکر و ماکرین، رزق بندگان، طلب دنیا و آخرت، ایمان، تقوا و عمل صالح، تدافع حق و باطل، سنت ترف و مترفین^{۱۲} و... است.

۲- سنت های اخروی

سنت های اخروی به زندگانی آن جهان انسان ها و پاداش و کیفر اخروی اعمالشان مربوط است. مانند پاداش و جزای کامل کارها خوب و بد همه انسان ها حتی اگر به قدر ذره ای باشد.^{۱۳} با توجه به انواع سنن الهی که در قرآن بیان گردید، آنچه در این مقاله مورد نظر می باشد، سنن الهی در دنیا است که با محوریت بیانات رهبر معظم انقلاب تبیین خواهد شد.

مهم ترین ویژگی های سنن الهی در قرآن

سنن الهی در آیات قرآن دارای دو ویژگی بسیار مهم هستند:

۱- فراگیر و عام بودن

خداوند در قرآن در مورد این ویژگی می فرماید: «فَدَخَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِبِينَ»^{۱۴} پیش از شما مللی بودند و رفتند. در اطراف زمین گردش کنید تا ببینید چگونه عاقبت هلاک شدند آنان که وعده های خدا را تکذیب می کردند.

این آیه به این مساله مهم اشاره می کند که سنت های الهی عام و فراگیر هستند^{۱۵} پس به همین دلیل به بندگان خود می فرماید که در زمین سیر کنید و اخبار تکذیب کنندگان را و آنچه را به ایشان رسیده با دیده عبرت بنگرید تا پند بگیرید و دیگر مثل اعمال آنها را تکرار ننمایید و همچون آنها، راه تکذیب و انکار پیامبر را نپویدید که نمونه آن عذاب ها که بر ایشان فرود آمده بر شما نیز نازل می شود^{۱۶} که این فرموده خدا نشان می دهد که نتیجه تکذیب خدا و پیامبر یکی است و این جزو سنت های الهی است و در مورد هر کسی که این کار را انجام دهد، این اتفاق رخ می دهد و شامل او هم می شود.

۲- عدم تبدیل و تحویل سنن الهی

ویژگی مهم دیگر سنن الهی که در قرآن بیان گردیده آن است که تحول ناپذیر و تغییرناپذیر هستند. خداوند در آیاتی این ویژگی را گوشزد نموده و می فرماید: «فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا»^{۱۷} پس هرگز برای سنت خدا دگرگونی نخواهی یافت.

در تفسیر آمده است: «تبدیل سنت خدا به این است که عذاب خدا را بردارند و به جایش عافیت و نعمت بگذارند. و تحویل سنت عبارت از این است که عذاب فلان قوم را که مستحق آن شده اند به سوی قومی دیگر برگردانند.»^{۱۸} براساس سنت الهی، جزا اثر طبیعی اعمال محسوب می شود و هیچ چیزی از آن تخطی نمی کند. انسان هرگز دگرگونی در سنت خدا نخواهد یافت، پس در مورد شما همان جاری می شود که در امت های قبل از شما جاری شد.^{۱۹}

قرآن در آیه ۶۲ سوره «احزاب»، یکی از سنت های تغییر ناپذیر الهی را مسأله ریشه کن کردن توطئه گران با یک حمله عمومی ذکر می کند که در امت های پیشین نیز بوده است. نظیر این تعبیر در مورد دیگری از قرآن نیز آمده است. از جمله در سوره

^{۱۲} . خرمشاهی، بهاءالدین، دانشنامه قرآن، تهران: ناهید، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۱۲۲۱.

^{۱۳} . مصباح یزدی، همان، ص ۴۵۰.

^{۱۴} . آل عمران: ۱۳۷.

^{۱۵} . معادی خواه، عبدالمجید، فرهنگ آفتاب، تهران: ذره، ۱۳۷۲، ج ۶، ص ۳۲۱۳.

^{۱۶} . طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ترجمه مترجمان، تهران: فراهانی، ۱۳۶۳، ج ۴، ص ۲۶۴.

^{۱۷} . فاطر: ۴۳.

^{۱۸} . طباطبایی، سیدمحمدحسین، تفسیرالمیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳، ج ۱۸، ص ۸۳.

^{۱۹} . رشیدرضا، محمد، تفسیر المنار، مصر: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ۱۹۹۰م، ج ۵، ص ۳۵۴.

«احزاب»، آیه ۳۸ بعد از آنکه اجازه شکستن سنت غلط جاهلی را در مورد تحریم «همسر مطلقه پسر خوانده» صادر می کند، می فرماید: برای پیامبر گناه و جرمی نیست که اوامر الهی را هر چه باشد اجرا کند، سپس می افزاید: «سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَ كَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدْرًا مَقْدُورًا» (در این، سنت پروردگار است که در اقوام پیشین و انبیاء سلف نیز بوده است و فرمان خدا بر اساس معیارهای ثابت و تغییرناپذیری بوده است).

در سوره «فاطر»، آیه ۴۳ بعد از آنکه اقوام کافر و مجرم را تهدید به هلاکت می کند می فرماید: «فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأُولِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا»؛ (آیا آنها انتظار همان سرنوشت شومی را می کشند که اقوام نخستین را در برگرفت؟ اما هرگز برای سنت الهی تبدیلی نمی یابی و هیچ گاه برای سنت الهی دگرگونی نمی بینی بر سر اینان همان فرود می آید که بر سر آنان آمد! در آیه ۸۵ سوره «غافر» بعد از آنکه تصریح می کند که ایمان آوردن کفار لجاج، از اقوام پیشین به هنگام مشاهده عذاب استیصال، مفید واقع نشد، اضافه می کند: «سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَ خَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ»؛ (این سنت الهی است که در گذشته نیز در بندگان اجرا می شد و در آنجا کافران گرفتار زیان و خسران شدند)^{۲۰}

در سوره «فتح»، آیه ۲۳ بعد از آنکه پیروزی مؤمنان و شکست کفار و عدم وجود یار و یاور برای آنها را در جنگها مطرح می کند می افزاید: «سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا»؛ (این سنت پروردگار است که در گذشته نیز بوده و هرگز سنت الهی تغییر نمی پذیرد) و نیز در سوره «اسراء»، آیه ۷۷ هنگامی که توطئه تبعید یا نابودی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را بیان می فرماید اضافه می کند: اگر آنها این کار خود را عملی می کردند بعد از تو جز مدت کوتاهی باقی نمی ماندند: «سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَ لَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا»؛ (این سنت پیامبرانی است که قبل از تو فرستادیم و هرگز دگرگونی در سنت نمی بینی) از مجموع این آیات به خوبی استفاده می شود که منظور از «سنت» در این گونه موارد، قوانین ثابت و اساسی «تکوینی» یا «تشریحی» الهی است که هرگز دگرگونی در آن روی نمی دهد.^{۲۱}

به تعبیر دیگر، خداوند در عالم تکوین و تشریح، اصول و قوانینی دارد که همانند قوانین اساسی مرسوم در میان مردم جهان، دستخوش دگرگونی و تغییر نمی شود، این قوانین هم بر اقوام گذشته حاکم بوده است و هم بر اقوام امروز و آینده حکومت خواهد کرد. یاری پیامبران، شکست کفار، لزوم عمل به فرمان های الهی هر چند ناخوشایند محیط باشد، عدم فایده توبه به هنگام نزول عذاب الهی و مانند اینها جزو این سنت های جاودانی می باشد.^{۲۲}

خداوند در قرآن داستان های امتحان گذشتگان را برای انسان نقل کرده تا از آنها عبرت و پند بگیرد. بر این اساس اگر چنین حوادثی کلی و ثابت نباشند، به طول مسلم پند و اندرز گرفتن از آنها ممکن نخواهد بود. قرآن می فرماید: «وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاءَكُمْ فَهَلْ مِنْ مَدْكِرٍ»^{۲۳} ما اشخاصی همچون شما را در روزگاران پیشین نابود ساخته ایم، آیا عبرت گیرنده ای هست؟ بنابراین تمامی این آیات ثابت می کند که سنن الهی در مورد همه انسان ها در هر حالتی و در هر عصر و زمان و مکانی یکسان است و تبدیل و تحویل و تغییر نمی پذیرد.

۳- استثنای پذیر نبودن سنت های الهی

خداوند در قرآن درباره این ویژگی سنن خود می فرماید: «سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا»^{۲۴} درباره کسانی که پیشتر بوده اند (نیز همین) سنت خدا (جاری بوده) است و در سنت خدا هرگز تغییری نخواهی یافت. سنت خداوند به معنای تبعیت افعال و کردار بشر و عواقب آن از قوانین تشریحی الهی است، پس یک قانون مطلق محسوب می شود و می توان آن را به یک قانون ثابت و فراگیر تعبیر کرد. بنابراین از خصوصیات و ویژگی های سنن الهی، شمولیت آن است و مادامی که سنن الهی قانونی فراگیر باشد، تمام رفتار و کردار بشر در سیطره آن قرار می گیرد، از این رو قاعده چنین سنتی باید

^{۲۰} . مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۴۳۴.

^{۲۱} . مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۴۳۴.

^{۲۲} . مکارم شیرازی، ناصر، یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ، تهیه و تنظیم سیدحسین حسینی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۵۹۲.

^{۲۳} . قمر: ۵۱.

^{۲۴} . احزاب: ۶۲.

در طول زمان، کلی و نیز ثابت باشد. حکم خدای تعالی بر صراط مستقیم است به همین خاطر نه تبعیض دارد و نه استثنا.^{۲۵} به همین خاطر است که خداوند در این آیه به این سنت الهی تأکید می نماید.

یکی از مصادیق مهم اجرای سنت الهی در مورد مسلمانان که این ویژگی استثنای پذیر نبودن آن را به خوبی نمایان می سازد در حادثه جنگ احد است. رهبر معظم انقلاب با اشاره به این حادثه در تبیین سنت الهی می فرماید: «در جنگ احد مسلمانها اول پیروز شدند دیگر... بعد که آن تنگه را به خاطر دنیاطلبی از دست دادند، قضیه بعکس شد؛ باز در سوره آل عمران، قرآن این را بیان میکند؛ میفرماید: وَ لَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعَدَهُ؛ خدا وعده‌ی خودش را با شما عمل کرد... اِذْ تَحْسَبُونَهُمْ بِأَذْنِهِ؛ شماها توانستید اینها را زیر فشار قرار بدهید و از پا در بیاورید باذن الله؛ اولش توانستید... منتها بعد شما چه کار کردید؟ به جای اینکه این وعده‌ی الهی را شکرگزاری کنید... حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ؛ پایتان سست شد؛ چشمتان به غنیمت افتاد... وَ تَنَازَعْتُمْ؛ بنا کردید با همدیگر درگیر شدن، و اختلاف پیدا کردید... حَتَّىٰ إِذَا فَشِلْتُمْ وَ تَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَ عَصَيْتُمْ؛ عصیان کردید، نافرمانی کردید؛ پیغمبر به شما گفته بود که این کار را نکنید، نکردید. آن وقت، وقتی این جور می شد، مِنْ بَعْدِ مَا أَرَأَيْتُمْ مَا تَحِبُّونَ؛ بعد از آنکه خدا آنچه را میخواستید — که همان نصرت الهی است — به شما داده بود... اَمَّا این جوری عمل کردید، آن وقت «مِنْكُمْ مَنْ يَرِيدُ الدُّنْيَا وَ مِنْكُمْ مَنْ يَرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ»^{۲۶}... دست شما را از سر آنها کوتاه کرد، یعنی مغلوب شدید؛ این سنت الهی است دیگر.»^{۲۷}

از مصادیق امروزی چنین کسانی، کشورهای عربی هستند که اگر با یکدیگر متحد شوند، عزت و اقتدار اسلام، جهانی می شود. اما دولتمردان آنها به خاطر منافع دنیا و به خاطر باقی ماندن در قدرت، حاضر نیستند حمایت آمریکا و اسرائیل را کنار بگذارند و همین مساله باعث شده مسلمانان در دنیای امروز فشل شده و مغلوب گردند و کشورهایی که می خواهند در برابر استکبار مقاومت نمایند با مشکلات بسیار زیادی دست و پنجه نرم کنند، چون از حمایت کشورهای قدرتمند مسلمان عرب برخوردار نیستند.

اثر تقوا و توکل بر سنن الهی

خداوند در سوره طلاق می فرماید: «وَ مِنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَ مَنْ يَتَّوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا»^{۲۸} و هر کس تقوای الهی پیشه کند، خداوند راه نجاتی برای او فراهم می کند و او را از جایی که گمان ندارد روزی می دهد، و هر کس بر خدا توکل کند، کفایت امرش را می کند؛ خداوند فرمان خود را به انجام می رساند، و خدا برای هر چیزی اندازه ای قرار داده است.

در این آیه، قانونی که فوق قوانین و حاکم بر همه آنهاست بیان گردیده است و آن قانون تقوا و توکل است. از این آیه استفاده می شود که به دنبال توکل، عنایت پروردگار قطعی است.^{۲۹} هر کس بر خدا به حقیقت توکل کند، عنایت خدا را همراه دارد و با عنایت و تأیید خدا که سنتی الهی است و سلسله علت و معلولی دارد، قطعاً به هدفش می رسد. این قانونی است که بر همه قانون های دیگر حکومت می کند.^{۳۰} در عین حال برای این که فراموش نشود که کار خدا نظام و قانونی دارد، بیان فرموده که خدا برای هر چیزی اندازه و حسابی قرار داده است و هم فرموده که هر کس پرهیزکاری کند، خدا برای وی راهی قرار می دهد، یعنی کار او بدون قانون و بی وسیله نیست، هر چند که ممکن است آن وسیله از وسائل عادی و راه های شناخته شده نبوده بلکه من حیث لایحسب باشد.^{۳۱}

همچنین از این آیه فهمیده می شود که «رزق و روزی، گاهی بدون حساب و از جایی که انسان گمان نبرد می آید و گاهی بدون حساب نیز از دست می رود و چقدر فراوان، انسان با رویداد خوبی روبه رو می شود که انتظارش را ندارد و چقدر فراوان با رویدادهایی بد و رنج آور گرفتار می شود که در دلش خطور نمی کرده است. تردیدی وجود ندارد که برخی از این مصیبت ها بر

^{۲۵} طباطبایی، تفسیرالمیزان، ج ۱۸، ص ۸۳.

^{۲۶} آل عمران: ۱۵۲.

^{۲۷} ابراهیم: ۷.

^{۲۸} طلاق: ۲-۳.

^{۲۹} واقف زاده، شمسی، عمرانی ساردو، امیر، لکزائیان، پرویز، «سنت الله به روایت قرآن»، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۳، شماره ۱۲، بهمن ۱۳۹۱، ص ۱۶۴.

^{۳۰} مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: صدرا، بیتا، ج ۱، ص ۱۴۰.

^{۳۱} مطهری، مرتضی، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، قم: صدرا، ۱۳۷۵، ج ۵، ص ۲۳۷.

اثر سهل انگاری و سستی اوست و برخی از آنها از تدبیر اداره کننده موجودات نشأت می گیرد.^{۳۲} اما هرکس بر خدا توکل کند، خدا او را کفایت می کند و معنای توکل این است که در کار و تلاش باید به سنت او عمل کرد و به دنبال اسباب رفت. آنچه را خدا بخواهد موجود می شود و آنچه را او نخواهد نمی شود، بنابراین نه بیهودگی است، نه هرج و مرج و نه تصادف و هرچیزی در نزد او مقداری معین دارد.^{۳۳}

بنابراین درست است که خداوند به انسان این توانایی را عطا نموده که بتواند با تلاش بسیاری از امور خود را به سامان برساند، اما هر کاری که می کند در نهایت باید به خدا توکل نماید و نتیجه آن را به او واگذار نماید، زیرا ممکن است بنابر حکمت الهی از جایی که فکرش را نمی کند و محاسبه نمی نماید، خداوند بخواهد به او یاری رسانده و روزی قرار دهد.

سنن الهی در قرآن از دیدگاه مقام معظم رهبری

رهبر معظم انقلاب به عنوان شخصیتی که نظام فکری و اندیشه ایشان برگرفته از قرآن و آموزه های اسلام است، در سخنان خود پیوسته بر سنن الهی و جریان یافتن آنها در زندگی فردی و اجتماعی بشر و جوامع بشری تأکید می نمایند. در این قسمت، به برخی از سنن الهی که ایشان اشاره نموده اند پرداخته خواهد شد.

۱- راه میانبر، امدادها و جنود الهی

طبق فرمایشان رهبری، امداد الهی یا همان راه های میانبر، یکی از سنت های الهی است که می توان از آن بهره مند شد، اما باید برای به دست آوردن آن تلاش نمود: «در سنن الهی و قوانین آفرینش، راه های میانبر، فراوان است؛ هنر این است که این راه میانبر را کسی پیدا کند؛ بنابراین میتوانیم؛ منتها تلاش لازم دارد.»^{۳۴} که طبق آموزه های قرآن، راه بهره مندی از امداد الهی یا همواره میانبر، قدم برداشتن در مسیر حق با تلاش و کوشش فراوان است.

ایشان همچنین معتقدند اگر در مسیر حق قدم برداریم، قطعاً از امدادهای الهی و جنود خداوند بهره مند می شویم: «به نظر من کاری که علی العجاله باید کرد این است که در اتخاذ مواضع انقلابی، باید صراحت داشت؛ یعنی رودر بایستی نکنیم. مواضع انقلابی را، مبانی امام بزرگوار را صریح بیان کنیم، خجالت نکشیم، رودر بایستی نکنیم، ترس نداشته باشیم و بدانیم که «وَاللَّهُ جُنُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا»^{۳۵} همه ای امکانات عالم و سنن عالم، جنود الهی هستند، میتوان آن جنود الهی را پشت سر خود قرار داد و به کمک خود کشاند با توکل به خدا، با پیمودن راه خدا.»^{۳۶} یعنی اگر کسی در مسیر حق حرکت کند، قطعاً تمام نظام آفرینش به یاری او خواهند شتافت. امروزه مصادیق بسیاری در عرصه های مختلف سیاسی و اجتماعی برای این امر وجود دارد که کشور ایران و دیگر کشورهایی که با مقاومت در برابر استکبار از حمایت و امداد الهی برخوردار شده اند، از برجسته ترین مصادیق آن هستند. کشورهایی نظیر یمن و فلسطین که با وجود کمبودهای بسیار، اما با امید به خدا از امدادهای الهی بهره مند شده و امروزه توانسته اند دشمن را به زانو در آورند.

۲- حرکت بر اساس قواعد الهی در مسیر آفرینش

یکی دیگر از سنن الهی که رهبر انقلاب بر اساس آموزه های اسلام و قرآن به آن اشاره می نمایند، تلاش و حرکت بر اساس قواعد شریعت الهی و در مسیر آفرینش است. ایشان سیره امام خمینی و وقوع انقلاب اسلامی را مصداق کامل از حرکت بر اساس قواعد شریعت و در مسیر آفرینش دانسته و در این باره می فرمایند: «در انقلاب ما خود امام بزرگوار، اول مؤمن به این راه بود و از همه قلبش سرشارتر بود از ایمان به این راه و این هدف؛ میفهمید، میدانست دارد چه کار میکند؛ عظمت کار را میفهمید، الزامات

^{۳۲} مغنیه، محمدجواد، تفسیر الکاشف، قم: تالیفات اسلامی، ۱۳۸۶، ج ۷، ص ۵۸۲.

^{۳۳} طیب، عبدالحسین، تفسیر اطبیب البیان، تهران: اسلام، ۱۳۷۴، ج ۱۳، ص ۵۴.

^{۳۴} بیانات رهبر انقلاب در دیدار با معلمان سراسر کشور در تاریخ ۱۳۸۵/۲/۱۲.

^{۳۵} فتح: ۷.

^{۳۶} بیانات رهبر انقلاب در دیدار رییس جمهور و اعضای هیئت دولت در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۴.

این کار را هم میفهمید که اولین الزام این کار این بود که با توکل به خدا در این راه محکم بایستد. محکم ایستاد. جوانان این ملت هم با ایستادگی او ایستادگی پیدا کردند؛ آحاد این مردم هم وقتی که این چشمه‌ی صبر و سکینه لبریز شد و سرازیر شد، آنها را فرا گرفت. آنها هم «هو الّذی انزل السّکینه فی قلوب المؤمنین لیزدادوا ایمانا مع ایمانهم» شدند. این سکینه وقتی که بر دل انسانها نازل میشود، ایمان انسان زیاد میشود. بعد میفرماید: «وللّٰه جنود السّماوات و الارض».

از چه میترسید؟ سپاه زمین و آسمان مال خداست. با خدا باش، این سپاه زمین و آسمان مال شماست؛ در اختیار شماست. این سنتهای الهی است. ببینید خدای متعال در آن واحد دو چیز را آفریده است: یکی این عالم آفرینش را، با همه‌ی قوانینش، با همه‌ی سننش. یکی قواعد شریعت را؛ دین مردم را، راهنمائی زندگی مردم را. این دو تا را با هم آفریده؛ اینها با هم منطبقند. اگر شما طبق قوانین الهی - یعنی آن اراده‌ی تشریحی حق - عمل کردید، زندگی شما و رفتار شما منطبق با قوانین آفرینش میشود؛ مثل یک کشتی ای که در مسیر باد دارد حرکت میکند، باد به او کمک میکند؛ در جریان آب دارد حرکت میکند، جریان آب به او کمک میکند. سنن آفرینش به انسانی که در این راه حرکت کند، کمک میکند؛ منتها شرطش این است که شما حرکت کنید. ملت ایران حرکت کرد، سنن آفرینش هم به او کمک کرد؛ قوانین طبیعی الهی به او کمک کرد. و آلا کی فکر میکرد در قلب حساس ترین نقطه‌ی عالم - یعنی خاورمیانه - یکی از وابسته‌ترین حکومتها به استکبار جهانی - یعنی حکومت شاه؛ حکومت پهلوی - در بین جامعه‌ای که بسیاری از روشنفکرانش، بسیاری از نخبگانش، دهها سال بود ذهنشان آلوده شده بود به تعلیمات غربی و وسوسه‌های غربی و هواهای نفسانی، ناگهان پرچم اسلام بلند بشود و این جامعه امت اسلامی را به اسلام دعوت کند؟ کی فکر میکرد چنین چیزی ممکن است؟ اما شد. این معنایش این است که وقتی یک جماعتی، یک ملتی در این راه حرکت کنند، بادهای موافق الهی - یعنی همان سنتهای آفرینش - به اینها کمک می‌کنند؛ پیش می‌روند.^{۳۷}

همچنین می‌فرمایند: «آن مطلبی که به مناسبت تجدید خاطره‌ی رحلت جانگداز امام بزرگوار رضوان الله تعالی علیه، خوب است مورد توجه همه‌ی مسلمین و به ویژه مردم عزیز ایران قرار گیرد، این است که میراث بزرگ امام راحل، عبارت است از بیداری اسلامی و نهضت اسلامی. این، بزرگترین و عمومی‌ترین دستاوردی است که امام بزرگوار با مبارزه و حرکت خود، به دنیای اسلام، بلکه به تاریخ اسلام هدیه کردند. ما این میراث و این هدیه‌ی ذی‌قیمت را باید حفظ کنیم. البته سنتهای الهی، در تاریخ بشر کار خود را کرده است و می‌کند. خدای متعال، قوانینی در آفرینش دارد که چه انسانها بخواهند، چه نخواهند؛ چه قدرتمندان راضی باشند و چه نباشند، این قوانین را جاری می‌کند. شما می‌بینید که خدای متعال، طبق قوانین و سنن قطعیه‌ی عالم، شرایط را به‌گونه‌ای ترتیب داده است که این حرکت عظیم اسلامی و بیداری مسلمین متوقف نشود و متوقف نشده است.

در همه‌جای دنیای اسلام، روشنفکرترین قشرها و پیشرفته‌ترین نسلها، به یاد اسلام سخن می‌گویند و دلپایشان به عشق اسلام می‌تپد. این به برکت حرکت عظیمی است که امام بزرگوار ایجاد کردند، و به برکت قوام و شوکت و عزتی است که جمهوری اسلامی، بحمدالله، در دنیا دارد و مشوق ملتها و قشرهای مسلمان، در همه‌ی دنیاست. لکن این هم یکی از سنت‌های الهی است که افراد بشر باید وظیفه‌ی خود را بشناسند و به آن عمل کنند و در جهت آن حرکت نمایند.»^{۳۸}

بنابراین اگر انسان در زندگی فردی و اجتماعی براساس قواعد دین و شریعت الهی زندگی نموده و در مسیر آفرینش خدا حرکت نماید، در مسیر موافق سنت‌های الهی قرار گرفته و از حمایت و نصرت الهی بهره مند خواهد شد. به عنوان مثال اگر کسی می‌خواهد از حمایت الهی برخوردار شود قطعاً باید مطیع خدا بوده و اوامر او را مدنظر قرار دهد، معارف اسلام را به خوبی شناخته و آنها را در زندگی فردی و اجتماعی خود به کار بندد و کاری به سنت‌ها و عرف‌های اجتماعی که ممکن است باورهای نادرستی باشند نداشته باشد و فقط خدا و رضای او را محور حب و بغض خود قرار دهد و بدین شکل در مسیر آفرینش و بر اساس قواعد الهی حرکت نماید تا با نظم آفرینش همراه و هماهنگ باشد.

^{۳۷} . بیانات رهبر انقلاب در دیدار با مسئولان نظام به مناسبت معث در تاریخ ۱۳۸۷/۵/۹.

^{۳۸} . بیانات رهبر انقلاب در دیدار میهمانان خارجی شرکت کننده در مراسم سالگرد رحلت امام خمینی در تاریخ ۱۳۷۲/۳/۱۲.

۳- پیروزی حق

از دیگر سنن الهی که بسیار در سخنرانی‌های رهبر انقلاب مورد اشاره است، سنت پیروزی حق بر باطل است. سنت پیروزی کسانی که در مسیر حق پیش می‌روند: «سنن الهی این است که اگر در خط او و برای او و با تمسک به اراده‌ی او حرکت کردید، پیش می‌روید؛ و آلا نمی‌روید.»^{۳۹} این یکی از مهم‌ترین سنن الهی است.

همچنین می‌فرمایند: «تا وقتی این روحیه و نتایج ناشی از آن در رفتار دولتمردان آمریکا وجود داشته باشد، این درگیری حق طلبانه علیه سلطه‌طلبی و زورگویی نیز ادامه خواهد داشت و تنها راه رفع این دشمنی، عاقل شدن مستکبرین و دست برداشتن آنها از روحيات مستکبرانه است هرچند پایان منازعه‌ی بین حق و باطل بر اساس سنن الهی در تاریخ کاملاً مشخص است. ما یقین داریم که در این کارزاری که بین حق و باطل، امروز راه افتاده است - کارزار بین اسلام و معارف اسلامی و بیداری اسلامی از یک سو، و طمع‌ورزیهای استکباری سیاستهای شیاطین عالم و در رأس آنها شیطان بزرگ یعنی دولت آمریکا از یک طرف دیگر - پیروزی با ماست؛ پیروزی با طرف حق است. در این، هیچ تردیدی وجود ندارد. همه‌ی قرائن این را نشان می‌دهند و تأیید میکنند. طبیعت سنن الهی هم همین است؛ یعنی غیر از این معنی ندارد. آن گروهی که طرفدار حقند اگر بایستند و اقدام نکنند، شکی نیست که بر باطل پیروز خواهند شد. سنتهای الهی در جهت تقویت حق است و انتظار طبیعی از جریان سنن الهی در تاریخ، اقتضاء این را دارد. ما هم داریم به تجربه این را مشاهده می‌کنیم. اگر امروز نشاط و حرکت اسلامی در دنیا با بیست سال قبل مقایسه شود، ملاحظه خواهد شد که بمراتب، به اضعاف مضاعف نسبت به بیست سال قبل، این حرکت نشاط بیشتری دارد و پیشرفت بیشتری کرده. خصوصاً جمهوری اسلامی را اگر نگاه کنید - امسال را با بیست سال قبل ملاحظه کنید - میبینید جمهوری اسلامی در همه‌ی ابعاد پیشرفتهای محیرالعقولی کرده است؛ از جهت علمی، از جهت فناوری، از جهت سیاسی، از جهت مدیریتی، کارآمدی بیشتری پیدا کرده است؛ قوت بیشتری پیدا کرده است. در سطح دنیای اسلام - در آفریقا و آسیا، حتی در کشورهایی که مسلمانها در اقلیتند - هم انسان میبیند که این احساس هویت در میان مجموعه‌های مسلمان روزبه‌روز بیشتر شده است؛ این از این طرف.»^{۴۰} پس اگر کسی به سنن الهی اعتماد داشته باشد و در مسیر حق حرکت کند، هرگز از تلاش دست برنمی‌دارد و نتایج آن را هم خواهد دید. بررسی جریانات تاریخی نشان می‌دهد اگر سنت الهی چیزی غیر از پیروزی حق بر باطل بود، درحال حاضر نباید نامی از اسلام و توحید در دنیا باقی می‌ماند، زیرا در طول تاریخ بشریت، با جبهه حق دشمنی‌های بسیاری صورت گرفته که همگی در راستای نابودی آن بوده است اما از آنجا که سنت الهی بر پیروزی حق و نابودی باطل است، پیوسته حق باقی مانده و باطل نابود شده و چیزی از آن باقی نمانده است، اما در مقابل، اسلام در حال رشد و شکوفایی در کشورهای مختلف جهان و در قلب جوانان حق جو است.

۴- نصرت و یاری الهی

از مهم‌ترین سنن الهی، نصرت و یاری خدا برای کسانی است که دین خدا را یاری می‌نمایند و در مسیر حق حرکت و تلاش می‌کنند، رهبر انقلاب در این باره می‌فرماید: «جمهوری اسلامی بر مبنای عناصر اصلی محاسبات عقلانی خود، یعنی «اعتماد به پروردگار و سنن آفرینش» و «شناخت دشمن و بی‌اعتمادی به او»، راه پرافتخار خود را با تکیه بر مردم، بهره‌گیری از تجربه‌ها و تلاش و مجاهدت پیگیر برای تحقق آرمان‌های ملت ادامه می‌دهد. ماه مبارک رمضان عرصه‌ی تقابل «شیطان و رفتارهای شیطانی» با «تقوا و عبودیت و رفتارهای رحمانی» است. در این صحنه‌ی تقابل، شیطان دارای یک هدف مهم، و تقوا نیز دارای یک کارکرد بسیار مهم است. شیطان به دنبال ایجاد اختلال در دستگاه محاسباتی انسان‌ها و کشاندن آنها به خطای محاسباتی و اقدام بر اساس این خطا است، در حالی که تقوا زمینه‌ساز آگاهی و دانایی انسان و تمایزبخش حق و باطل است. تهدید و تطمیع دو وسیله‌ی اصلی شیطان برای ایجاد خطای محاسباتی در انسان‌ها است، شیطان از یک طرف با تهدید، انسان‌ها را می‌ترساند و از طرف دیگر با وعده‌های فریبنده، آینده‌ای دروغین و خیالی - همچون سراب - در مقابل چشمان آن‌ها قرار می‌دهد.

^{۳۹}. بیانات رهبر انقلاب در دیدار اعضای حزب وحدت افغانستان در تاریخ ۱۳۶۹/۱/۲۲.

^{۴۰}. بیانات رهبر انقلاب در دیدار مهمانان شرکت کننده در چهارمین مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام در تاریخ ۱۳۸۶/۵/۲۸.

یکی از خطاهای محاسباتی این است که انسان در چهارچوب عوامل محسوس و صرفاً مادی محدود بماند؛ یعنی عوامل معنوی را، سنتهای الهی را، سنتهایی که خدا از آنها خبر داده است، آن چیزهایی را که با چشم دیده نمیشود، ندیده بگیرد؛ این یکی از خطاهای بزرگ محاسباتی است. خداوند فرموده است: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يَثْبُتْ أَقْدَامَكُمْ»^{۴۱} دیگر از این واضح تر؟ اگر شما در راه خدا حرکت کنید، دین خدا را نصرت کنید، خدا شما را نصرت خواهد داد؛ این سنت الهی است، این غیر قابل تغییر است: «وَأَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا» اگر در راه احیای دین الهی حرکت کردید و این جهت را رعایت کردید، خدا شما را نصرت خواهد داد. این را قرآن گفته است، با این صراحت که وعده الهی است؛ ما هم در عمل آن را تجربه کرده ایم.^{۴۲}

بنابراین اگر کسی در مسیر حق حرکت کند، قطعاً طبق سنت الهی از نصرت و یاری خدا بهره مند خواهد شد. وضعیت کشور ایران در حال حاضر در عرصه های مختلف می تواند از بهترین مصادیق نصرت و یاری خداوند باشد که با وجود تحریم ها در طول سال های پس از انقلاب، توانسته است با اعتماد به خدا و بهره مندی از نصرت و یاری او گام های قابل توجهی در عرصه های مختلف نظامی، علمی و ... بردارد. درحالی که طبق محاسبات بشری، با تحریم هایی که کشور ایران در طول چهار دهه گذشته درگیر آن بوده و همچنین شیطنت ها و دشمنی هایی که از سوی استکبار برای ایران پیش آمده، نباید ایران به چنین دستاوردهایی دست می یافت.

۵- صبر و مقاومت و اعتماد به وعده الهی

براساس سنن الهی پیروزی نتیجه و ثمره مقاومت و اعتماد به وعده الهی است، رهبر معظم انقلاب در این باره می فرمایند: «آن روز که اسلام در ایران پیروز شد و توانست دژ آمریکا و صهیونیسم را در یکی از حساس ترین کشورهای این منطقه بسیار حساس فتح کند، اهل عبرت و حکمت دانستند که اگر صبر و بصیرت را به کار گیرند، فتوحات دیگر پی در پی فرا خواهد رسید؛ و فرا رسید. واقعیت های درخشان در جمهوری اسلامی که دشمنان ما بدان اعتراف می کنند، همه در سایه اعتماد به وعده الهی و صبر و مقاومت و استمداد از خداوند به دست آمده است. مردم ما همواره در برابر وسوسه های ضعیفانی که در مقاطع اضطراب انگیز، ندای: «إِنَّا لَمُدْرِكُونَ»^{۴۳} سر می دادند، نهیب زده اند که: «كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ»^{۴۴}

ایشان همچنین می فرمایند: «در شرایط کنونی نیز نظام جمهوری اسلامی ایران با جبهه های گسترده دشمنان اعم از آمریکا و رژیم صهیونیستی، ایادی و عوامل استکبار و عوامل تکفیری و داعش مواجه است که اگر به لوازم سنت الهی یعنی ایستادگی، بصیرت و عمل در لحظه نیاز عمل کنیم، قطعاً همانند پیروزی انقلاب اسلامی می توان بر این جبهه های گسترده غلبه کرد.»^{۴۵}

رهبر معظم انقلاب با استناد به قرآن می فرمایند: «سنت الهی یعنی قانون... قانون یک موضوع دارد، یک حکم دارد؛ یک موضوع دارد، یک نتیجه دارد. شما خودتان را با آن موضوع منطبق کنید، نتیجه قطعاً مترتب خواهد شد... و آن لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَهُمْ مَاءً غَدَقًا»^{۴۶} [فرمود: اگر] بایستید، خدا شما را سیراب میکند، شما را بی نیاز میکند. ایستادگی کردیم، ایستادیم، خدا بی نیاز کرد.»^{۴۷}

از جمله سنن الهی آن است که مقاومت، صبر و ایستادگی، نتیجه ای جز پیروزی ندارد. پس انسان مومن با اعتماد به وعده نصرت الهی و صبر و مقاومت قطعاً به نتیجه که همان پیروزی است خواهد رسید. مهم ترین مصادیق چنین سنت الهی در عصر حاضر، وضعیت کشورهای یمن و همچنین غزه است. یمن با وجود آنکه با امکانات بسیار ضعیف درگیر جنگ با عربستان و متحدانش بود، اما مقاومت کرد و توانست هم به پیروزی دست یابد و هم امروز و در جریان جنگ غزه، از فلسطینی ها حمایت نماید.

۴۱ . محمد: ۷.

۴۲ . بیانات رهبر انقلاب در دیدار مسئولان نظام در تاریخ ۱۳۹۳/۴/۱۶.

۴۳ . شعراء: ۶۱.

۴۴ . شعراء: ۶۲؛ بیانات رهبر انقلاب در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹.

۴۵ . بیانات رهبر انقلاب در دیدار با مردم قم در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۱۹.

۴۶ . جن: ۱۶.

۴۷ . بیانات رهبر انقلاب در دیدار رییس و مسئولان قوه قضائیه در تاریخ ۱۴۰۱/۴/۷.

۶- شکر و افزایش نعمت

از دیگر سنت های الهی مورد اشاره در سخنان رهبر انقلاب، شکرگزاری و مصرف نعمات الهی در جای خودش است که باعث افزایش نعمت می شود. ایشان با استناد به قرآن می فرمایند: «خداوند می فرماید: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ»^{۴۸} اگر نعمت الهی را در جایش مصرف کردید، خدا آن نعمت را بر شما زیاد خواهد کرد؛ این سنت الهی است.»^{۴۹}

نعمت هایی که خداوند به انسان ارزانی می نماید علاوه بر آنکه در جهت برطرف کردن نیازهای اوست، برای امتحان بندگی و شکرگزاری او نیز هست که اگر بنده مومن چنین کاری انجام دهد، بر نعمت وی می افزاید. از مهم ترین مصادیق چنین سنت الهی در عصر حاضر، تکیه بر توانمندی های خود در ایران است. با وجود تحریم های چند دهه اخیر و همچنین دشمنی های استکبار در ابعاد مختلف، نیروهای مخلص و انقلابی توانسته اند در عرصه نظامی، هسته ای و مسائل دانش بنیان و دیگر عرصه ها به نتایج درخشان و فوق العاده ای دست یابند که همگی اینها نتیجه تکیه بر عزت نفس ملی و دینی و خودباوری و استفاده از نعمت های الهی در جهت رضای الهی است.

۷- عذاب الهی برای کفران نعمت

رهبر انقلاب یکی دیگر از سنت های الهی را عذاب الهی در برابر کفران نعمت و عدم استفاده درست از نعمت های الهی می داند و می فرماید: «خداوند می فرماید: «وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ»^{۵۰} این هم سنت است — «كَفَرْتُمْ» یعنی کفران نعمت — اگر کفران نعمت هم کردید، از نعمت استفاده نکردید، بد استفاده کردید، سوء استفاده کردید، اگر این کارها شد، إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ؛ آن هم یک سنت الهی است.»^{۵۱} خداوند اگر نعمتی را به انسان می دهد بهترین و درست راه استفاده از آن، برای راه خداست اگر در غیر آن راه و یا حتی در مسیر باطل استفاده شود، باعث عذاب الهی می گردد. نمونه چنین عملکردی در عصر حاضر، سیاست های کشورهای عرب مسلمان است که خداوند با نعمت اسلام به آنها عزت داده و کشورهای آنها در موقعیت جغرافیایی بسیار خوبی در منطقه هستند که می توانند با متحد شدن با یکدیگر باعث گسترش اسلام و اقتدار مسلمانان شوند، اما بسیاری از آنها با سیاست های خصمانه آمریکا همراه شده و از اسرائیل حمایت های پنهان و آشکار می نمایند و حتی با وجود جنایت هایی که اسرائیل در غزه امروز مرتکب می شود، هیچ یک از آنها از مسلمانان غزه و فلسطین حمایت نکرده و برعکس در برابر این جنایت ها سکوت کرده و حتی برخی از آنها از اسرائیل پشتیبانی می نمایند.

نتیجه گیری

انسان همان طور که قوانین حاکم بر جهان طبیعت را مورد مطالعه قرار می دهد تا نظام های حاکم بر آن را کشف نموده و به رمز و راز تغییر و تحولات آن پی برد و از آن در جهت منافع دنیوی خود استفاده کند، باید قوانین حاکم بر روابط فردی و اجتماعی انسان را نیز مورد مطالعه قرار دهد تا علل و عوامل تغییرات اجتماعی را بشناسد و از آنها در مسیر سعادت اخروی خود بهره برداری نماید که از این قوانین و نظام های حاکم بر روابط فردی و اجتماعی انسان ها در قرآن، تعبیر به سنن الهی شده است.

سنت های الهی آنچنان که در قرآن از آن ها نام برده شده، در مورد همه افراد صدق می کنند و به بیان دیگر، فراگیرند و شمولیت دارند و نکته دیگر آن است که سنت های الهی تغییرپذیر و تحویل پذیر نیستند.

از مهم ترین سنن الهی که در قرآن آمده و در سخنان رهبر انقلاب نیز پیوسته مورد تأکید قرار گرفته است، پیروزی حق بر باطل می باشد. طبق سنت الهی و فرموده رهبر انقلاب، حق همیشه پیروز است و باطل همیشه نابودشدنی و شکست خورده است. پس باید در مسیر حق و براساس قواعد الهی گام برداشت تا از وعده نصرت و یاری الهی بهره مند گردید، کسی که در این مسیر قرار گیرد، خداوند به او وعده داده که اگر صبر کند، مقاومت نماید و خدا را یاری دهد، پیروزی و نصرت الهی با او خواهد بود.

^{۴۸} . ابراهیم: ۷.

^{۴۹} . بیانات رهبر انقلاب در دیدار رییس و مسئولان قوه قضائیه در تاریخ ۱۴۰۱/۴/۷.

^{۵۰} . ابراهیم: ۷.

^{۵۱} . بیانات رهبر انقلاب در دیدار رییس و مسئولان قوه قضائیه در تاریخ ۱۴۰۱/۴/۷.

علاوه بر آن، از دیگر سنن الهی مورد اشاره در بیانات رهبری آن است که افراد مومن و جامعه ای که در مسیر حق گام برمی دارد، باید سنت های آفرینش، سنت های الهی و مسیرهای میانبر و جنود الهی و امدادهای خداوند را نیز در محاسبات خود لحاظ نماید، نعمت های الهی را شکرگزار باشد و از کفران بپرهیزد و آن را در جای خود یعنی در راه خدا مصرف نماید که اگر غیر از این شود، کفران نعمت او باعث عذاب الهی می گردد.

مهم ترین نتیجه تحقیق آن است که با شناخت سنن الهی و انتخاب حق و حرکت در مسیر آفرینش الهی، انسان چه در بعد فردی و چه اجتماعی، سنن، نظام و قوانین هستی و آفرینش را درک نموده و در جهت موافق آن گام برمی دارد و از مواهب و امدادهای الهی بهره مند می شود و قطعاً به پیروزی و کمال دست می یابد.

منابع و مراجع

- [۱] قرآن کریم؛ ترجمه حسین انصاریان، تهران: عرفان، بیتا.
- [۲] ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، بيروت: دارصادر، ۱۴۱۴ق.
- [۳] پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، دایرة المعارف قرآن کریم، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۲.
- [۴] حسینی دشتی، مصطفی، معارف معاریف، تهران: آرایه، ۱۳۸۵.
- [۵] خرمشاهی، بهاءالدین، دانشنامه قرآن، تهران: ناهید، ۱۳۷۷.
- [۶] راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بيروت: دارالعلم، ۱۴۱۲ق.
- [۷] رشیدرضا، محمد، تفسیر المنار، مصر: الهیئة المصریة العامة للكتاب، ۱۹۹۰م.
- [۸] طباطبایی، سیدمحمدحسین، تفسیر المیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳.
- [۹] طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ترجمه مترجمان، تهران: فراهانی، ۱۳۶۳.
- [۱۰] طب، عبدالحسین، تفسیر اطبیب البیان، تهران: اسلام، ۱۳۷۴.
- [۱۱] فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، بیجا: دارالهلل، ۱۴۰۵ق.
- [۱۲] فیروزآبادی، مجدالدین، قاموس المحيط، بيروت: دارالعلم، ۱۴۰۸ق.
- [۱۳] قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
- [۱۴] قلجی، محمد، معجم لغة الفقهاء، بيروت: دارالنفائس، ۱۴۰۸ق.
- [۱۵] معادی خواه، عبدالمجید، فرهنگ آفتاب، تهران: ذره، ۱۳۷۲.
- [۱۶] مغنیه، محمدجواد، تفسیرالکاشف، قم: تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۶.
- [۱۷] مصباح یزدی، محمدتقی، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، تهران: تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۸.
- [۱۸] مصطفوی، حسن، التحقیق، بیجا: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی، ۱۳۸۸.
- [۱۹] مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: صدرا، بیتا.
- [۲۰]، مقدمه ای بر جهانبینی اسلامی، قم: صدرا، ۱۳۷۵.
- [۲۱] مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴.
- [۲۲] مکارم شیرازی، ناصر، یکصد و هشتاد پرسش و پاسخ، تهیه و تنظیم سیدحسین حسینی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶، چ ۴.
- [۲۳] واقف زاده، شمسی، عمرانی ساردو، امیر، لکزائیان، پرویز، «سنت الله به روایت قرآن»، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۳، شماره ۱۲، بهمن ۱۳۹۱، ص ۱۶۴.
- [۲۴] دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه ای www.khamenei.ir